

Valtiosihteeri
Antti Mykkänen
Snellman –seminaari, Kuopio, 8.1.2006

MIELIN KIELIN

Kieli on mieli ja mieli kehittää kieltä. Näin se on aina ollut ja näin se on oleva. Asiat hahmottuvat ja saavat merkityksensä ja ymmärryksensä meissä itsessämme kielen kautta ja sen avulla. Kielen taito pitää meidät henkisesti hengissä, historiassa jopa ruumiinkin. Tätä taitoa ei pidä sotkea kykyyn puhua lukuisasti ja laatusasti eri kieliä. Tärkeätä on, että hallitsee vähintään yhden kielen niin, että pystyy sillä vuorovaikuttamaan – paino yhdyssanan ensimmäisessä osassa.

Nohevimmilla kieli on aina päällä, kielenpäällä, valmiina kielellä mutjauteltavaksi. Tällaisia kielellä jatkuvasti pelaavia sanotaan usein savolaisiksi; jotkut voivat puhua muuten vaan puheliaista ihmisistä. Mutta saako sanoman perille paremmin jatkuvasti äänessä oleva, vai harkiten kieltään liikutteleva tuumailija? Tämä riippuu tilanteesta, asiayhteydestä, olosuhteista, ihmisistä itsestään ja lukuisista muista ymmärrettävistä ja mieleemme tuolla puolen olevista asioista. Tärkeintä on, että kielen käytössä on taju. Taju siitä, mitä haluaa sanoa, kenelle sen kohdistaa ja mitä vaikutuksia saada aikaiseksi.

On aivan eri asia luoda otollista ilmapiiriä - ikään kuin viritellä tunnelmaa otolliseksi asiaskulle, tai vain vaikkapa ilman sen kummempia tarkoituspäriä, jutella vaan yhteiseksi iloksi ja mielen ylösrakennukseksi -, kuin saada sanottavansa kursailematta ja nopeasti toisten tietoon.

Myös sillä on merkitystä, millä kielellä tai murteella puhuu tai kirjoittaa. Toki on selvää, että parhaiten tulee ymmärretyksi kuulijoiden omalla kiellä tai murteella. Euroopan unionissa englanti on jo käytännössä ohittanut ranskan. Vakavahenkinen ja todeksi tarkoitettu sanominen puhutaan edelleen maassamme kirjakiellellä. Murteet ovat aina piristävä lisä. Valitettavasti siitä ei kuitenkaan pääse mihinkään, että edelleenkin asiapuheen pitäminen savoksi, Turun murteella tai vaikkapa Rauman murteella ei herätä kuulijoissa – muissa kuin samanmurteisissa – kuin korkeintaan hyväksyvää hyrinää ja toteamuksen, että onpa virkistävän kuuloista. Tällä taas ei ole suoraa yhteyttä siihen, että itse sanottava omaksuttaisiin tai oltaisiin sille vastaanottavaisia.

Kielen merkitys mielen rakennuksessa on ratkaiseva. Voidaanko siis sanoa, että kielipuoli olisi myös mielipuoli eli vain osamielen omistaja? Tällä en tarkoita mielen sairauksia, vaan käsitettä kokonaisesta ja eheästä mielestä. Kuinka kokonaisen mielen haltijaksi voi tulla, jos mikään puhuttu tai kirjoitettu kieli ei avaudu? Toki nälällä, hajuilla tai mauilla kokeminen luo

ainesosia mielen rakentamiseen. Mutta ilman kieltä, jotain keskeistä jää puuttumaan.

Kielellä tehdään mielipide. Mielipide puolestaan on olemassa vasta sitten, kun se on paperille prantäty. Niinpä pelkällä puheella ei saa mielipiteitään esille kuin hetkessä, puhumisen hetkessä. Puhe on toki loistava piilo- ja välivaikuttamisen väline. Siitä jää jäljelle mielikuvia. Ne ovat tärkeitä mielen rakennuspuita, mutta vahvan tuloksen saa aikaiseksi vain kirjoittamalla. Olennaista tässä on tietenkin tallennus eli se, että sanottava ja ajatukset jäävät elämään puheen jo tauottua. Joskus toki puhe saattaa jatkua ajatuksen jo katkettua, mutta silloin siirrytäänkin joko performanssin puolelle - tai kiusalliseen tilanteeseen.

Kirjoitettu kieli on historian saatossa tärkeintä kieltä ihmisen itsensä ylösrakentamisessa. Kirjoittamisen kautta jäävät elämään käsitteet. Käsitätkö mitä tarkoitan? Tuohon kysymykseen usein automaattisesti vastaamme myöntävästi ilman, että käsitämme mitä käsittäminen tarkoittaa. Pidän käsittämistä ehkä korkeimpana teorian ja käytännön yhdistävänä sanana. Käsittäminen tarkoittaa kouriin tuntuva ymmärtämistä. Kun asian käsittää, se ei ole pelkkää ymmärrystä siitä, mitä toinen sanoo ja tarkoittaa. Siinä syntyy myös taju siitä, mitä pitää tehdä. Puhtaimmillaan käsittämisessä teoria muuttuu käytännöksi ja ajatus teoksi. Kieli on näin mielen kautta muuttunut työksi ja tekemiseksi.

Teko edellyttää tahtoa, jota ilman se ei synny. Tahto puolestaan ei synny ilman tietoisuutta. Sen vuoksi niistä välineistä, joilla tietoisuutta luodaan ja ylläpidetään, on aina taisteltu. Media on hallitseva tietoisuuden luoja ja välittäjä. Sen sijaan mediaa käyttävien ja sinne mielen ja tietoisuuden rakennuspuita kantavien määrä on kasvanut Snellmanin ajoista räjähdysmäisesti. Hänen aikanaan mielipidevaikuttajat oli helppo osoittaa. Niin osoitti keisarikin Snellmanille, edistäen hänen Kuopioon muuttoa.

Tänä päivänä kaikki nettiyhteyden omistavat voivat vaikuttaa maailmanlaajuisesti ilman viivettä. Tässäkin suhteessa demokratia on edennyt valtavasti harppauksin niissä maissa, joissa on muutoinkin olemassa demokratian perinteet. Toki meidän viestien vastaanottokyky on rajallinen.

Näistä syistä johtuen tänä päivänä on entisaikojen haastavampaa pyrkiä edistämään systemaattisesti ja pitkäkestoisesti jonkin yhteiskunnallisen uudistuksen aikaansaamista viestinnän keinoin. Toki se onnistuu silloin, kun riittävän laajat tahot ilmaisevat selvän tahtonsa. Saman aikaisesti on oltava myös objektiiviset olosuhteet muutokselle. Toisin sanoen ihmisten miellissä on oltava otollinen maaperä muutokselle. Asiaa edesauttaa, jos media laajasti ja yhdensuuntaisesti kuvailee tilanteen ja siten luo muutokselle otollisen ilmapiirin.

Esimerkiksi tällaisesta asiasta käy hyvin ajankohtainen kuntien palvelurakennemuutos. Vuosien saatossa on syntynyt laajaa yhteisesti jaettua näkemystä siitä, että hyvinvoinnin turvaamiseksi tarvitaan nykyistä vahvempaa rahoitusperustaa palvelujen järjestämiseen. Myös se seikka on helppo ymmärtää, että vuosia menot eivät voi olla tuloja suuremmat.

Kun uudistukseen ryhdytään, rakastikin voidaan toimia. Alle vuodessa kunta- ja palvelurakenne -hankkeen alustavasta ideoinnista maamme koko kuntakenttä tulee tekemään esitykset tulevaisuuden malleista. Tässä kunta- ja palvelurakenne -hankkeessa on kirjaimellisesti käsitelty, mistä on kysymys.

Hyvät ystävät

J.V. Snellman oli oman aikansa ja tämänkin päivän vaikuttaja. Hän vaikutti kaikilla kielen osa-alueilla, puhumalla, kirjoittamalla, väittelemällä ja tekemällä. Snellman pyrki omalla kielen käytöllään vaikuttamaan asioihin. Hän loi käsitteitä ja oli käsittäjä. Snellman korosti myös arkiymmärrettävyyttä.

Viime aikojen tutkimukset kertovat, että virkamiesten puhetta ei ymmärretä. Se on koukeroista. Asiat käärätään monimutkaiseen virkakieleen. Näin on ollut aiemminkin.

Jo pitkään on tiedetty, että ammattikunnat luovat omat kielimaailmansa. Syinä ovat opetus, historia ja ulkomaat. Yleensä ennen kuin pääsee virkaan, on pitänyt opiskella. Opiskelu tapahtuu käsitteillä. Samat käsitteet siirretään työssä omaan kieleen. Historian saatossa jokaiseen ammattiin pesiytyvät omat sanansa. Ammattiin tai virkaan päästyä samaistumista helpottaa, kun käyttää historiasta tuttuja ilmauksia. Tänä päivänä kansainvälistyminen ja Euroopan unioni ovat tuoneet virkamiesten puheeseen vielä omat mausteensa. Mitäpä turhaa sian saksaa kääntämään. Virkamieshän puhuu useimmiten toiselle virkamiehelle.

Tärkein syy virkamieskielen monimutkaisuuteen on kuitenkin laiskuus. On helppo tehdä ja puhua niin kuin ennenkin. Kielen taakse voi peittää epävarmuuden. Se myös suojaa tulkintavirheiltä. Mitä lähempänä kieli on lakitekstejä, sitä turvallisemmin virkamies voi puhua asiakkaalle. Vastuu siirtyy kuulijalle – kuten muiden heimojen mielestä Savossa väitetään tapahtuvan.

Niin kauan kuin opetus ja lakitekstit ovat monimutkaisia, on turha odottaa selkokieltä. Vanha viisaus on, että perustuslain tulee olla lyhyt ja epäselvä. Tästä ajatuksesta vain epäselvyys on juurtunut juristikuntaan. Pitkää tekstiä pidetään hyveenä. Ikään kuin määrä osoitettaisi viisautta – ei laatu.

Kielen yksinkertaistamisessa on lähdettävä liikkeelle lakien kirjoittamisesta. Tällä en tarkoita, että kirjoitetaan laki ymmärrettävästä kielestä. Kysymys on siitä, että lait kirjoitetaan tulevaisuudessa siten, että yhteen virkkeeseen ympätään korkeintaan kaksi lausetta. Nekään eivät saa olla pitkiä. Kolmen rivin virke on maksimi, mieluiten kaksi riviä riittää. Romaanit ja kaunokirjallisuus ovat eri asia. Taiteessa voi irrotella – kieltäkin.

Kun saamme lait selkokielisiksi, on virkamiestenkin nykyistä vaikeampi piiloutua koukeroisen kielen taakse. Lisäksi virkakunnan erääksi tulostavoitteeksi tulee asettaa, että he ovat kirjoituksissaan ja puheissaan ymmärrettäviä.

Nostetaan näin J.V. Snellmanin juhlavuonna hänen ihanteensa henkiin. Puhutaan ja kirjoitetaan selvästi – molemmilla kotimaisilla kielillä.